

МОДЕЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПРОЦЕСІВ У ДЕМПФЕРНІ ОБМОТЦІ РОТОРА ГІДРОГЕНЕРАТОРА-ДВИГУНА СВО-1255/255-40 ПРИ НАЯВНОСТІ ЕКСЦЕНТРИСИТЕТУ

Цивінський С.С., к.т.н., доцент, Московий С.А., студент
КПІ ім. Ігоря Сікорського, кафедра електромеханіки

Вступ. Потужні синхронні генератори виробляють основну частину електричної енергії. На гідроелектростанціях та гідроакумуючих електростанціях використовують явнополюсні тихохідні синхронні гідрогенератори (ГГ). Удосконалення конструкцій потужних ГГ за результатами наукових досліджень є важливим напрямком в сфері електромеханіки, оскільки забезпечує підвищення техніко-економічних показників генераторів і надійність їх експлуатації.

Демпферні системи роторів (ДСР) потужних синхронних генераторів відіграють важливу роль в процесі їх функціонування. Ці системи забезпечують гасіння коливань швидкості роторів при зовнішніх збуреннях, короткочасну роботу генераторів в асинхронних режимах, захист ротора від струмів подвійної частоти 100 Гц в несиметричних режимах тощо. Сутність фізичних процесів, що відбуваються в ДСР, пов'язана з протіканням в демпферній системі індукованих струмів. В ГГ конструкція демпферної системи представлена явно і містить сукупність стрижнів, розташованих в пазах, виконаних в шихтованих полюсних наконечниках полюсів, і з'єднаних з торців короткозамикаючими сегментами в єдину короткозамкнену обмотку.

Виникаючі в ДСР електромагнітні і теплові процеси мають складний характер, а величини струмів і втрат є значними за величиною. Тому відомо немало випадків руйнування ДСР під впливом різних факторів. Особливо це проявляється в умовах зменшення залишкового ресурсу генераторів, які вже відпрацювали гарантійні терміни роботи, встановлені заводами–виробниками. Ці ушкодження мають характер аварій, наслідки яких ведуть до суттєвих економічних втрат.

Тому з метою підвищення надійності експлуатації ДСР генераторів потрібно поглиблене вивчення фізичних процесів в ДСР та обґрунтування нових технічних рішень щодо конструкції їх елементів.

З огляду на складність конструкції ГГ, розташування ДСР на рухомому роторі вивчення фізичних процесів в ДСР тільки експериментальними методами є вкрай складною задачею. Такі дослідження необхідно проводити методами математичного моделювання.

Таким чином, удосконалення конструкцій ДСР потужних ГГ за результатами досліджень проведених на основі польових та коло-польових математичних моделей є актуальним науковим завданням в галузі електромеханіки.

Під впливом різних режимів експлуатації з часом змінюються геометричні параметри ГГ: розміри та форма осердя статора, полюсів ротора. Також слід відзначити, що в потужних ГГ відношення висоти повітряного

проміжку між полюсами ротора до діаметру розточки статора складає усього 0,1...0,3%. Внаслідок цього, величина повітряного проміжку в різних точках активної зони ГГ неоднакова. Одною з причин прояву нерівномірності повітряного проміжку між статором і ротором є ексцентриситет ротора.

Наявність ексцентриситету при обертанні ротора викликає в полюсах ГГ пульсації основного магнітного потоку. Пульсації потоку створюють електрорушійну силу і струми, що замикаються у стрижнях і короткозамкнених сегментах ДСР. Ці струми не пов'язані з режимом роботи ГГ, але мають значну величину і представляють загрозу для ДСР.

Мета роботи. Повести дослідження електромагнітних процесів у демпферні обмотці ротора гідрогенератора-двигуна СВО-1255/255-40 при наявності ексцентриситету, за допомогою математичного моделювання.

Матеріали і результати досліджень. Для дослідження фізичних процесів в ДСР гідрогенератора-двигуна при наявності ексцентриситету створено польову та ланцюгову математичні моделі, які у свої сукупності дозволяють дослідити електромагнітні процеси у поздовжньо-поперечні ДСР, на відміну від моделей, що запропоновані у [1-5].

Польова математична модель гідрогенератора-двигуна реалізована у двовимірній постановці і має наступні положення.

Рівняння електромагнітного поля відносно векторного магнітного потенціалу має вигляд

$$\frac{\partial^2 A_z}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 A_z}{\partial y^2} = -\mu J_{z\text{ стор}}$$

де μ – магнітна проникність, $J_{z\text{ стор}}$ – густина сторонніх струмів (густина струмів в обмотці збудження на роторі). Рівняння доповнюється граничними умовами першого роду $A_z|_{G_1, G_2} = 0$ на лініях G_1 зовнішньої поверхні ярма статора і G_2 внутрішньої поверхні ярма ротора (рисунок 1).

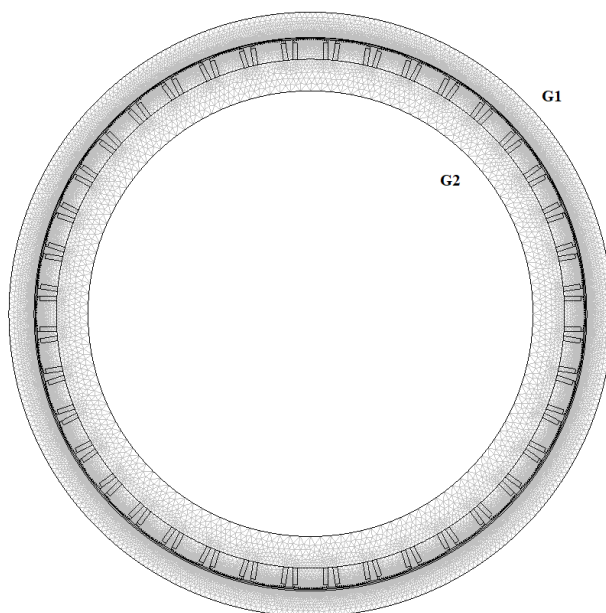

Рисунок 1 – Загальний вигляд розрахункової зони

Рівняння розв'язується в межах інтервалу часу $[0 \dots T]$, де T – період часу, який відповідає одному повному оберту ротора. При розв'язанні задачі інтервал часу розділяється на N рівних кроків розміром Δt . При цьому, з урахуванням обертання ротора, координати x , y точок ротора в рівнянні (2.19) є функціями часу. Приріст декартових координат ротора Δx , Δy на кожному кроці по часу Δt задається наступними формулами:

$$\begin{aligned} \Delta x(t) &= \cos[\omega_R(t + \Delta t)] \cdot x - \sin[\omega_R(t + \Delta t)] \cdot y - x \\ \Delta y(t) &= \sin[\omega_R(t + \Delta t)] \cdot x + \cos[\omega_R(t + \Delta t)] \cdot y - y \end{aligned}$$

де ω_R – кутова частота обертання ротора.

Складові вектору магнітної індукції B_x і B_y та напруженості електричного поля E_z визначаються за співвідношеннями:

$$B_x = \partial A_z / \partial y, \quad B_y = -\partial A_z / \partial x, \quad E_z = -\partial A_z / \partial t$$

Для розрахунку ЕРС, що наводиться в контурах ДС, використовується інтегральний вираз

$$U(t) = \frac{2 \cdot L_{cm}}{S_{cm}} \int_{S_{cm}} E_z \cdot ds$$

де S_{cm} , L_{cm} – площа поперечного перетину і довжина стержня ДСР.

Таким чином, на кожному кроці по часу розв'язується стаціонарне рівняння для різних положень ротора. Об'єднання отриманих розв'язків на інтервалі часу $[0 \dots T]$ дає часові залежності векторного магнітного потенціалу і усіх інших величин, що визначаються через його значення. Чисельне розв'язання моделі виконано методом скінченних елементів у додатку COMSOL Multiphysics.

Для визначення струмів у стрижнях і перемичках ДСР розраховані значення ЕРС у стрижнях експортуються у колову модель.

Ланцюгова модель ДСР реалізована у додатку SIMULINK пакету MATLAB.

На рисунку 2 зображено ланцюгову модель для одного полюсу, яка моделює замикання струмів у повздовжній демпферній системі.

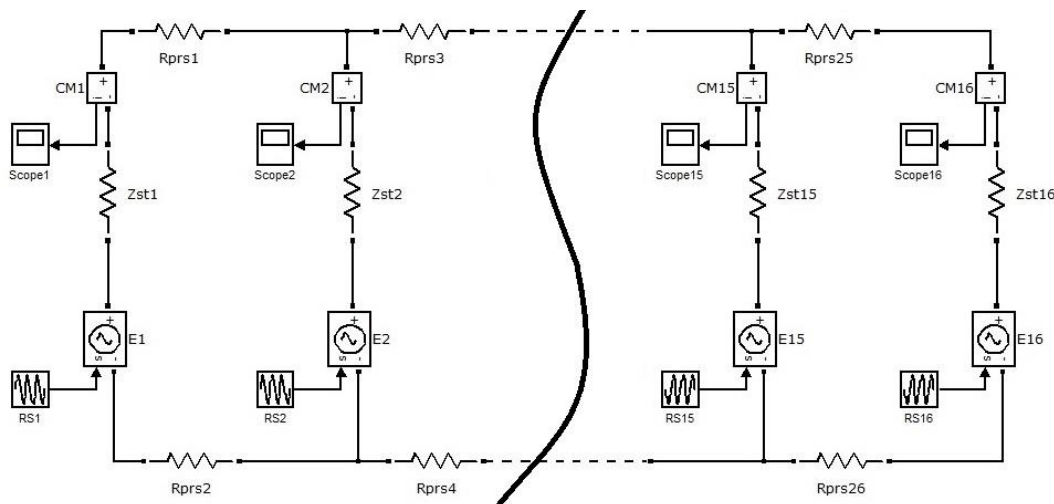

Рисунок 2 – Ланцюгова модель для одного полюсу

Модель складається з джерел ЕРС $E1...E16$, числові значення яких експортовані з польової моделі, повних опорів стрижнів ДСР $Zst1...Zst16$ та активних опорів перемичок між стрижнями $Rprs1...Rprs26$.

На рисунку 3 показано колову модель для четверті всіх полюсів, яка моделює замикання струмів у поздовжньо-поперечній демпферній системі.

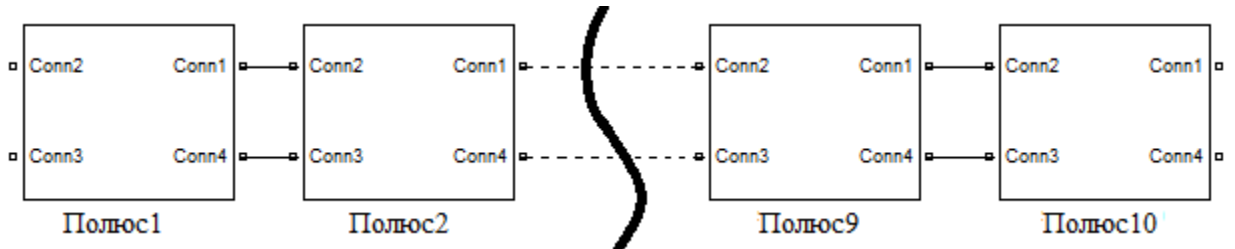

Рисунок 3 – Ланцюгова модель десяти полюсів

Модель складається з десяти блоків-полюсів, які в свою чергу містять джерела ЕРС $E1...E160$, повні опори стрижнів $Zst1...Zst160$, активні опори перемичок між стрижнями $Rprs1...Rprs260$, опорів перемичок між полюсами $Rprp1...Rprp18$.

Моделювання проводилось в режимі неробочого ходу при розімкнутій обмотці якоря.

На рисунку 4 зображені полюси під максимальним і мінімальним зазорами.

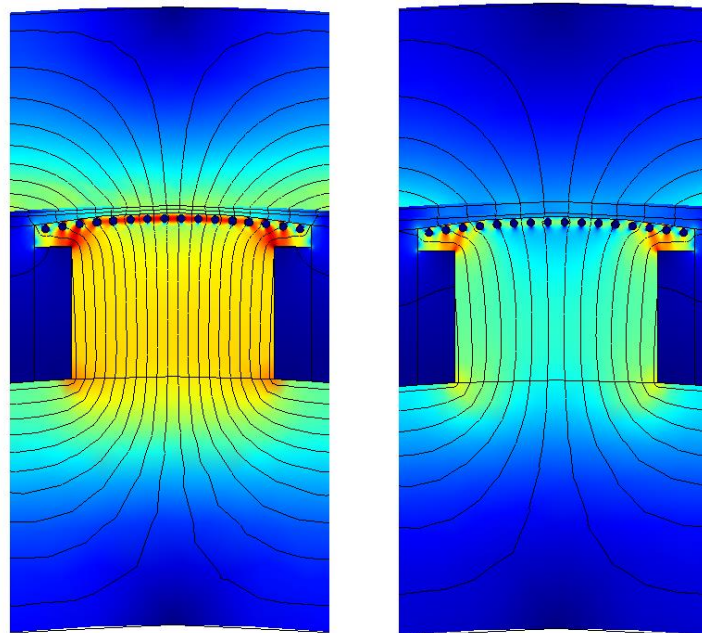

Рисунок 4 – Розподіл магнітної індукції під полюсами

Через коливання індукції навколо стрижнів в них наводяться ЕРС. На рисунку 5 зображені ЕРС, що індукуються у стрижнях при наявності ексцентриситету у одному полюсі. Величина амплітудних значень ЕРС у крайніх стрижнях дорівнює 2,45В, а у центральних 0,3В. Наведені ЕРС викликають у ДСР струми, значення яких сягають небезпечних величин (рисунок 6).

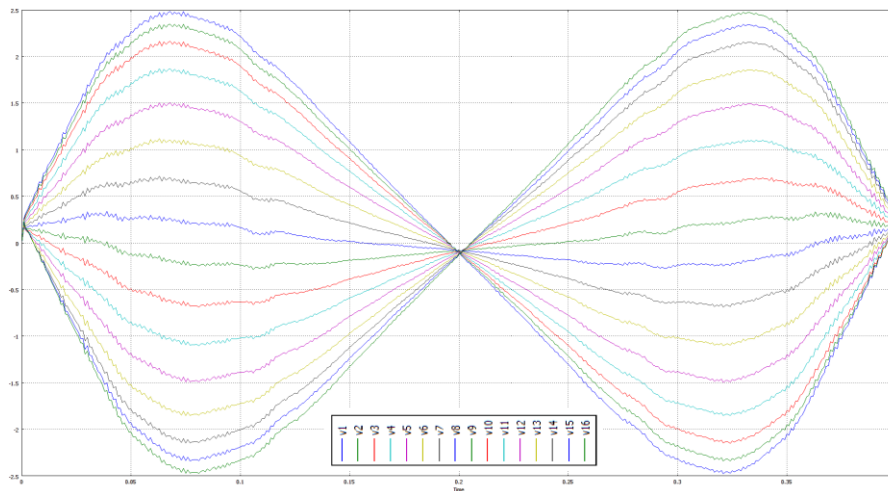

Рисунок 5 – ЕРС полюса при наявності ексцентриситету

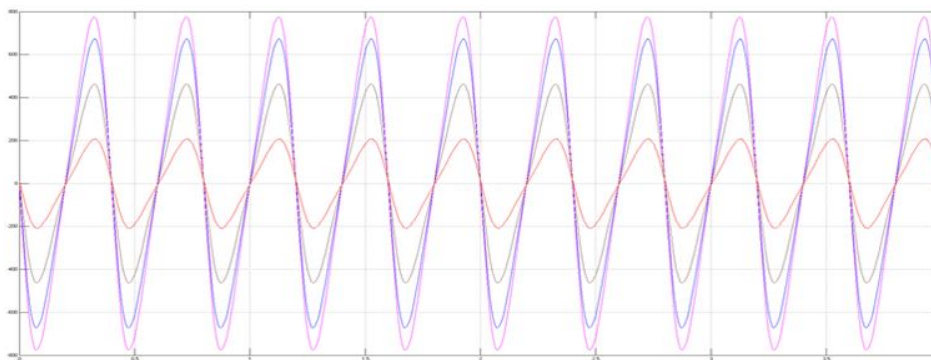

Рисунок 6 – Струми у ДСР при наявності ексцентриситету

Висновки. Створено польову та ланцюгову математичні моделі для дослідження електромагнітних процесів у поздовжньо-поперечні ДСР гідрогенератора-двигуна СВО-1255/255-40 при наявності ексцентриситету.

Перелік посилань

1. Васьковський Ю.М. Моделювання електромагнітного навантаження демпферної системи ротора гідрогенератора в синхронних режимах при ексцентриситеті повітряного проміжку / Ю.М. Васьковський, Г.М. Федоренко, В.О. Саратов, В.В. Черниш, С.С. Цивінський // Гідроенергетика України. – 2006. – № 1. – С. 25–32.
2. Васьковський Ю.М. Моделювання електромагнітних та теплових процесів в демпфері ротора гідрогенератора при нерівномірному повітряному проміжку між ротором та статором / Ю.М. Васьковський, Г.М. Федоренко, К.В. Вошинський, В.О. Саратов, С.С. Цивінський // Гідроенергетика України. – 2006. – № 3. – С. 11–17.
3. Васьковський Ю.М. Електромагнітні процеси у демпферній системі роторів гідрогенераторів при нерівномірності повітряного проміжку / Ю.М. Васьковський, С.С. Цивінський, О.І. Титко // Технічна електродинаміка. – 2015. – № 1. – С. 65–71.
4. Цивінський С.С. Удосконалення конструкцій демпферних систем роторів потужних синхронних генераторів: дис. ... кандидата технічних наук: 05.09.01 / Цивінський Сергій Станіславович. – К., 2015. – 144 с.
5. Цивінський С.С., Галдінов М.В. «Моделювання електромагнітного навантаження демпферної системи ротора синхронного двигуна при наявності нерівномірності повітряного проміжку», Доповіді за матеріалами Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених, аспірантів і студентів. Сучасні проблеми електроенергетичної та автоматики. – Київ: «Політехніка», 2015.